

Ljungby sockenmagasin

Ljungby sockenmagasin i Ljungbyholm är en donation till Ljungby och Hossmo socknar år 1803 av fru Emerentia Brita Maria Bäckerström. Redan 1774 hade hon och hennes man, prosten i Ljungby Anders Bäckerström, grundat en sockenmagasinsinrättning.

Tanken med sockenmagasin var att man under goda skördeår skulle lagra en del av spannmålsöverskottet och använda det för att undvika svält vid senare inträffad missväxt. Idén hade i vårt land växt sig stark efter den svåra missväxten 1740-1742 med åtföljande hungersnöd. 1757 utfärdades en kunglig kungörelse med stadgar för magasinsinrättningar, och sockenmagasin började uppföras i många socknar.

I Ljungby socken började verksamheten 1774 på Anders Bäckerströms initiativ. Grundplåten var hans donation av spannmål och penningmedel. Han avled 1786, men hans hustru fortsatte verket med ekonomiskt understödande och med uppförande av en magasinsbyggnad.

Den 10 juli 1803, dagen för dateringen av det slutliga donationsbrevet, stod sockenmagasinet färdigt för öppnande. Det var genom sin storlek och sin ståtliga arkitektur en enastående byggverk, belägen på central plats. Tomten, som låg på prästgårdens mark, hade förvärvats genom ägobyte, då Kölby - den Bäckerströmska gården - lämnat ett motsvarande stycke mark vid Ljungbyån i utbyte till prästgården.

I donationsbrevet anges bestämmelserna, efter vilka verksamheten skulle bedrivas. Här må nämnas de viktigaste.

1. Inrättningen skulle vara ett lånemagasin.
2. Utlåningen skulle ske under tiden april-maj mot en ränta av tre kappar för varje tunna säd.
3. Två tredjedelar av spannmålsförrådet skulle vara till för gårdarnas behov och den återstående delen för andra behövande i socknen. De sistnämnda skulle dock ha borgensförbindelse av de hemmansägare, på vars mark de bodde.
4. Vid allhelgonatid på hösten skulle återbetalningen ske i form av ren torkad säd. Då skulle man också lämna ränta på lånet.
5. Sockenmagasinet skulle skötas av en föreståndare, vald på högst tre år. Till sin hjälp skulle han ha två "av socknens bofaste och skickligaste män" jämte en kunnig person ur socknens högre stånd för förande av räkenskaper och förvaltning. Denne sistnämnde blev den som svarade för utlåningsverksamheten.
6. Vid sockenstämman valborgsmässoafton skulle föreståndaren avge redovisning.
7. Till var och en av de fattiga, som saknade möjlighet till egen försörjning, skulle lämnas ett årligt understöd om en halv tunna av de, n säd som betalats i ränta. Som ett grundkapital härför skänkte fru Bäckerström 20 tunnor råg att lagras på översta våningen. Utrymmet där kom att bli de fattigas spannmålsrum. När denna fond överstigit 100 tunnor, fick man använda räntan därav till byggnadens underhåll.

Ur donationsbrevet kan följande utdrag vara av intresse. "Mine vördade, aktade och älskade sockenbor torde således icke misstycka, att jag här offentligen förklarar att denna magasinsinrättningen för Ert samhälle har varit ett ömt föremål för min önskan, min föresats och mitt beslut, att, i den mån jag förmått bidra, inte allenast till dess vidmakthållande, utan även till dess vidare förkovrande nödlidande till undsättning, hungriga tills mättande, fattiga till uppehälle.

I sådan avsikt och icke med annat tänkesätt har jag på min enskilda bekostnad låtit uppbygga det magasinshuset av ek, som idag öppnas till Edert allmänna besiktigande, och vilket jag härmedelst i kraft av detta mitt öppna gåvobrev nu lämnar och överlåter till bägge dessa församlingar Ljungby och Hossmo såsom en välment gåva av min varma och vänskapsfulla hand."

Från Ljungby sockenmagasin finns bevarade tre räkenskapsböcker, nämligen "Summarisk bok över Ljungby och Hossmo socknars Spannmålsmagasin 1794-1882", "Räkenskapsbok över Ljungby sockens Spannmålsmagasinsfond 1824-1868" och "Räkenskapsbok 1884-1988". De återspeglar väl verksamhetens omfattning. Dessutom finns i Hossmo Hembygdsförenings arkiv ytterligare ett inbundet band rörande sockenmagasinet.

1795 är första året med fullständig redovisning. Behållningen det året var 173 tunnor 35 1/2 kappar råg och 2 riksdaler 17 skilling 9 runstycken i pengar. 1 tunna säd (146,5 liter) räknades som 36 kappar. På våren hade man lånat ut praktiskt taget hela lagret av spannmål, 136 tunnor 2 kappar råg, och på hösten skulle man efter avslutad skörd ha fått in motsvarande mängd jämte räntan 3 kappar per tunna, i det här fallet 13 tunnor 8 1/4 kappar. Lånen hade återbetalats med stor noggrannhet, men 4 personer resterade med 3 1/2 tunnor jämte ränta. Antalet låntagare var 217 från olika byar och gårdar i Ljungby socken, i vilken på den tiden ingick S:t Sigfrids församling. Dessutom fanns det 40 äldre lån av säd som ännu ej avklarats. Kanske skörden slagit fel föregående år. Men nu betalades de tillbaka.

Lanthushållningen var i huvudsak grundad på bröd av råg, och om rågskörden slog fel, kunde det bli hungertider. Därför var det just råg man lagrade i sockenmagasinet. När den egna spannmålen var slut fram på eftervintern, gick man dit för att fylla på sitt behov. Den mängd säd man lånade var i regel 1/2-1 tunna, men Anders Persson i Kölbygärde behövde hela 4 1/2 tunnor 12 kappar, som han efter skörden betalade tillbaka med 5 tunnor 7 1/2 kappar.

Listan över låntagare inrymmer en stor del av socknens jordbrukare, alltifrån ståndspersoner och hemmansägare till torpare och inhyses. Den är ordnad med byarna i bestämd följd, där början görs med Kattemåla och Överstatorp. Förteckningen slutar med Bottorp och Kölbygärde.

Enligt sockenstämmans beslut hade 4 riksdaler lämnats till "Håkan Olssons änkas sjuka dotters underhåll". 2 tunnor råg hade givits till "socknens fattige".

Räkenskapsförvaltare var Anders Sjöberg (f 1735, d 1804), ett uppdrag som han behöll fram till 1800. Han var vid denna tid bosatt på Ljungby herrgård (Ljungby nr 4 samt 14 och 15), som han ägde.

Förut hade han varit kronolänsman i Vassmolösa och blivit tilldelad hederstiteln "hovrättskommissarie".

Vid det här laget hade inrättningen varit i gång ett 20-tal år och tydligen fungerat väl. Verksamheten växte med åren. Praktiskt taget alla brukare av jord tycks ha utnyttjat möjligheten att låna säd. 1803 fick man tillgång till det nya sockenmagasinet med dess goda utrymmen för lagring. 1819 träffades avtal om att spannmålen skulle delas upp mellan de båda socknarna. Hossmo skulle erhålla högra sidan av bottenvåningen för sin säd och Ljungby de övriga utrymmena i byggnaden.

Låneförteckningen för 1824 visar 278 lån från folk i socknen och dessutom 4 från Hossmo och 25 från andra närgränsande socknar, speciellt då Madesjö. Sammanlagda mängden utlånad säd var 417 tunnor 25 kappar till egna sockenbor och för hela utlåningen 494 tunnor 30 1/2 kappar. Räntan på det hela var 27 tunnor 18 kappar. Men mer än 305 tunnor låg kvar utlånade i magasinet utan att ge någon vinst.

Fall av missväxt borde sätta sina spår i räkenskapsböckerna, men därav finner man intet utom för 1868. Både 1867, det våta året, och 1868, det torra, var svåra missväxtår i nästan hela landet. 1867 tycks ha gått spårlöst förbi, medan 1868 gav klen skörd. Vid denna tid hade man gått över till att mäta i kubikfot, kannor och kubiktum enligt följande förvandlingstabell:

1 kubikfot = 10 kannor = 1728 kubiktum

(1 kubikfot motsvarar ca 26,17 liter och en tunna ca 5,6 kubikfot)

Vid kornmunicipalstämman i mars 1868 beslutades om understöd ur magasinens fonden till behövande. Anders Jonsson t Vassmolösa, magasinens föreståndare och framstående kommunalman, yttrade därvid bl a:

"Hos mig hava flera av arbetarklassen varit och beklagat, att de nu ej kunna försörja sig. De vill ej, de kan ej få fattigvård. Om vi kunde anställa

kommunalstämma och vid sådana bestämma utlåna små partier och hålla sådana utlåningsmöten två gånger i månaden. Största lånen 1 1/2 fot råg och 1 1/2 fot havre, då tjänade vi allmänheten, arbetarklassen, mera än om vi utdelar allt i fattigunderstöd.

Den 22 Mars samma år skriver han till stämmans ordförande, Gustav Bero Wahlbom på Kölby gård:

'Jag skyndar mig underrätta om utlån i magasinet sistlidna gårdag. Magasinsfarstun var uppfylld till trängsel och det började kl 1/2 12 och räckte till kl 5. Lämnades ut 79 lån med en fot råg och en fot havre i varje. Vår rågdråse blev icke mycket plundrad, emedan där inbetalades 55 fot igår, så att endast 24 fot minskades där, men i nämndens havre där togs ett djupt hål. Jag anser bäst vore nu genast köpa 50 tunnor havre för att komma emellan med, medan ännu sådan vara finns, den kunde visst nu köpas för 10 1/2 à 11 Rdr."

Kommunalnämndens ordförande Johan Johansson i Ljungby skriver vid årets slut: "Innevarande års fattigutgifter ökas ungefär med 140 tunnor havre och 66 tunnor råg som är från stora magasinet lämnat till fattigvården, att nu uppräknas alla de personer som under innevarande år erhållit extra fattighjälp blir alltför vidlyftigt, som utgöres av flera hundra personer. "

Under året hade man från sockenmagasinet lånat ut 1172 fot 3 kannor 52 tum råg men ej kunnat driva in mer än 782 fot. Till socknens fattiga "utan ansvarsskyldighet" hade man efter kommunalnämndens beslut lämnat 372 fot råg och 338 fot havre. Dessutom hade nämnden tagit ut 410 fot att användas för kommunala ändamål.

Magasinet med sitt förråd av säd hade utgjort en god reserv att ta till ett nödår som detta. Inrättningen hade bestått sitt eldprov. Utan den hade det varit svårt att klara påfrestningarna.

Med 1860-talets missväxtår var perioderna av svält förbi. Behovet av ett gemensamt sädesmagasin fanns egentligen inte längre. Verksamheten fortsatte dock ännu ett tag. 1882, sista året i den förefintliga räkenskapsboken, visar följande siffror för behållningen:

penningar 3479 kr 26 öre

råg 1485 fot 9 kannor 78 tum

havre 19 fot 5 kannor 73 tum

Utlåningen det året hade bestått av 1373 fot 5 kannor 64 tum råg (motsvarande cirka 245 tunnor).

Sockenmagasinsinrättningen i Ljungby kunde användas till många andra ändamål än de som angavs i donationsbrevet. Kommunalnämnden lånade ibland därur medel, såsom till understöd åt vissa nödställda och till utdelning av säd under missväxtår. 1830 beviljades skolmästaren ur magasinet en tunna råg årligen för att han undervisade i söndagsskolan i kyrkan, en avlöningsform som bestod ett par årtionden. Från 1820 anslags årligen några tunnor råg i lön för "skolläsning". 1835 beslöts om att skolmästaren Johan Johansson skulle i årlig lön erhålla bl a 6 tunnor råg av magasinets 8 tunnor "som äro anslagna till barnaundervisningen". I räkenskaperna kallas denna utgiftspost "skolsäden". Den motiverades med att skolmästaren höll sig med egen kost. 1861 bestämdes om att magasinets förvaltare skulle på auktion försälja 19 tunnor råg. Pengarna man fick in skulle gå till inköp av böcker till det nystartade sockenbiblioteket:

Förvaltningen av sockenmagasinet med dess stora lager av säd var besvärlig. Det var inte lätt att vara föreståndare. Vid inventeringen som a svårighetsskäl inte företogs alltför ofta uppdagades ibland brister. Den verkliga mängden understeg den som tidigare beräknats. Säden hade torkat ihop, och råttor hade tagit sin tribut av förrådet. Därtill kom att kontrollen vid utlåningen många gånger var bristfällig. Det blev föreståndaren som fick bära skulden för allt eländet, och ett par fall öppnades rättegång. Det var mycket olustigt, eftersom det gällde personer med lång och trogen tjänst inom socknen. En del låntagare hade av olika anledningar svårt att återbetala lånet av säd, och föreståndaren hade då att indriva skulden

med lagsökning. I vissa fall rörde det sig om betydande lån som hopat sig under flera år. Enligt donationsbrevet skulle föreståndaren vara helt utan lön. Han skulle se sin uppgift ur rent ideell synvinkel. Men 1810 betalades räkenskapsföraren med 3 tunnor råg, och 1819 började man arvodera föreståndarna med 1 tunna råg vardera.

Räkenskapsförare och magasinsförvaltare efter Anders Sjöberg var följande:

1801-1804 kronolänsman D Deurell i Vassmolösa

1805-1808 lantmätare Carl F Hultman i Krankelösa

1809-1811 Johan Petter Hallen, organist i Ljungby

1812-1817 Johan Lindbäck, hovpredikant och prost, ägare till Tomteby och förvaltare på Kölby

1818-1820 A P Thomlin på Ljungbyholm

1821-1830 P Andersson i Ljungby

1831-1845 Peter Carlsson i Olvingstorp

1846-1850 Olaus Andersson i Harby

1851-1872 Anders Jonsson i Vassmolösa

1873-1907 Per Holmdahl i Kölbygärde

1890 hade man kommit till den tidpunkt, då utlåningen av säd ansågs kunna upphöra. Kommunalstämman beslutade om försäljning av magasinets spannmål, eftersom "församlingens medlemmar ej har det avsedda gagn med denna, som testator beräknat". Två år senare uppdrogs åt magasinsförvaltaren att hyra ut magasinet till förvaring av torr spannmål och andra torra varor. Ett stycke in på 1900-talet började man fundera över vad man skulle göra med donationsfonden och sockenmagasinet. Stämman beslutade om försäljning av magasinsbyggnaden, men i en resolution 1926 avslog Kungl Maj:t kommunens ansökan därom. Genom beslut av fullmäktige i Kalmar kommun 1988.11.01 upphörde magasinsfonden nämnda år. Tillgångarna i penningmedel överlämnades till Ljungby Hembygdsförening. Sockenmagasinet i Ljungby är en kulturbyggnad av första rang, väl värd att bevara, och man måste vara tacksam över att det har fått stå kvar. Det har i vår tid fått en lämplig och viktig uppgift, att inrymma hembygdsföreningens stora samlingar av föremål från Ljungby socken.

Sven Bolmsjö

Källor

Ljungby socken i Kalmar län 1948

Ljungby sockenmagasin - räkenskapsböcker